

VI. KRONIKA

KONFERENCJA NAUKOWA W ZAJĄCZKOWIE: PRAWO RZYMSKIE I EUROPA — PERSPEKTYWA POLSKA

W dniach 27 i 28 listopada 1993 w Zajęczkowie koło Poznania odbyła się konferencja: *Prawo rzymskie i Europa — perspektywa polska*, organizowana przez Komisję Praw Antycznych Polskiej Akademii Nauk oraz Katedrę Prawa Rzymskiego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wzięli w niej udział prawnicy romanisci z prawie wszystkich ośrodków w Polsce, a także wybitni historycy prawa i prawnicy kanoniści. Gośćmi konferencji byli włoscy romanisci z Uniwersytetu Federico II w Neapolu.

Otwarcia dokonał przewodniczący konferencji profesor Witold Wołodkiewicz (UW), po czym głos zabrał profesor Luigi Labruna, który przed kilkoma dniami odebrał doktorat *honoris causa* Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Mówił on bardzo ciepło o wspólnocie włoskich i polskich prawników romanistów. Profesor W. Wołodkiewicz przypomniał natomiast sylwetki wszystkich włoskich romanistów, którzy otrzymali doktoraty *honoris causa* polskich uniwersytetów.

Następnie profesor Maria Zabłocka (UW) odczytała referat profesora Henryka Kupiszewskiego (UW), który nie mógł przybyć ze względu na pełnione obowiązki Ambasadora RP przy Stolicy Apostolskiej. W referacie pt. *Prawo rzymskie — nauka a dydaktyka* zwrócono między innymi uwagę na swoisty paradoks. W niektórych krajach europejskich dydaktyka cieszy się dużym powodzeniem, podczas gdy nauka stoi na dość niskim poziomie — są to Austria, Hiszpania, Holandia. W innych, jak na przykład w Niemczech, badania są świetnie prowadzone przy niemal całkowitym zaniku nauczania. Zwraca się uwagę na to, że współcześnie jest do pomyślenia uprawianie nauki prawa rzymskiego bez dydaktyki. Natomiast odwrotna sytuacja prowadzi do uwiądnięcia przedmiotu.

Profesor Jan Kodrębski (UŁ) poświęcił swój referat wartościom moralnym prawa rzymskiego. W dobie szczególnego zainteresowania raczej konkurencją pomiędzy prawem i moralnością warto podkreślić, że takie pojęcia prawa rzymskiego jak: *aequitas*, *honestia*, *libertas*, *bona fides* czy *clementia* wyrażały również treści moralne: pozwalało to na utrzymywanie ładu społecznego i czynienie sprawiedliwości zgodnej z prawem naturalnym. Profesor J. Kodrębski przypomniał w swym wystąpieniu, że w ubiegłym stuleciu zwracano szczególną uwagę nie tylko na wychowanie studentów na dobrych prawników, ale przede wszystkim na uczciwych ludzi.

Z referatem pt. *Europa a prawo rzymskie* wystąpił profesor Tomasz Giaro (UW/Frankfurt). Autor zajął się relacją prawa rzymskiego do europejskiej historii prawa cywilnego i podał w wątpliwość racjonalność forsowania tez o szczególnej roli tak zwanej aplikatywnej historii dla ujednolicenia prawa europejskiego. Pomija się w nich bowiem fundamentalne różnice: nie są równoznaczne ze sobą tekst prawa i norma prawna, historia dogmatyczna i historia prawa, prawo rzymskie i tradycja romanistyczna.

W dyskusji po wymienionych referatach wzięli udział profesorowie: Janusz Sondel (UJ) i Marek Kuryłowicz (UMCS i KUL) oraz mgr Stefan Karolak (UW).

Profesor J. Sondel w wystąpieniu *Akademia Krakowska jako przykład uniwersytetu w średnio-wiecznej Europie* przedstawił proces wprowadzania w Polsce prawa rzymskiego, strukturę jego nauczania oraz rolę jaką miało odegrać — zdaniem Kazimierza Wielkiego mogło ono ułatwić reformę prawa wewnętrznego. Profesor Juliusz Bardach (UW) poświęcił swój referat *Prawu rzym-*

skiemu w *Statutach Litewskich*. W wystąpieniu zwrócono uwagę na wpływ łacińskiej siatki pojęciowej na ruski tekst prawny oraz na związek prawa rzymskiego z systemem praw dawnej Rzeczypospolitej. Następnie profesor M. Kuryłowicz wystąpił z referatem pt. *Prawo rzymskie w Akademii Zamoyskiej*, która była drugim ośrodkiem w Polsce, obok Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie wykładano prawo rzymskie. W wystąpieniu *Prawo rzymskie w Oświeceniu* profesor Stanisław Salmonowicz (UMK) zarysował natomiast sytuację badawczą i generalne problemy studiów nad recepcją tegoż prawa w XVI, XVII i pierwszej połowie XVIII wieku. Następnie profesor W. Wołodkiewicz przedstawił referat pt. *Prawo rzymskie a reżymy autorytarne wieku*. Autor wskazał na zadziwiająco jednolity stosunek tychże reżymów do tradycji romanistycznej. W dyskusji wzięli udział profesorowie: J. Sondel, J. Kodrębski, T. Giaro, W. Wołodkiewicz, J. Bardach.

Następnie rozpoczęto dyskusję nad dydaktyką prawa rzymskiego na marginesie masowości studiów prawnych. Swoimi doświadczeniami dzielił się profesor Władysław Rozwadowski z Wydziału Prawa UAM, gdzie już drugi rok z rzędu przyjęto przeszło trzy tysiące studentów. Na uniwersytecie tym wykłada się prawo rzymskie tylko w pierwszym semestrze, co powoduje, iż staje się ono jednym z głównych przedmiotów eliminacyjnych.

Mgr Jerzy Krzynówek (UW) i mgr Franciszek Longchamps de Brier (UW) przedstawili w swoim wystąpieniu merytoryczne i techniczne problemy związane z egzaminami testowymi. Wprowadzenie tej formy sprawdzianów pisemnych stało się na Uniwersytecie Warszawskim koniecznością z uwagi na przyjęcie prawie dwóch tysięcy osób na pierwszy rok studiów stacjonarnych i wieczorowych.

W dyskusji po obu wystąpieniach wzięli udział profesorowie: J. Sondel, J. Kodrębski i Edward Szymoszek (UWr), a następnie M. Kuryłowicz, W. Rozwadowski i W. Wołodkiewicz.

Na zakończenie sobotniej sesji profesor M. Zabłocka przedstawiła informację dotyczącą badań naukowych i osiągnięć prawników romanistów od poprzedniego zjazdu, który odbył się 22 maja 1992 roku w Jeziorach Małych.

W niedzielę 28 listopada obradom przewodniczył profesor L. Labruna. Profesor Carla Masi Doria przedstawiła referat pt. *I liberti nelle assemblee tribune*, zaś profesor W. Rozwadowski wygłosił po niemiecku referat pt. *Sukcesja syngularna w prawie rzymskim*. Następnie otwarto dyskusję panelową z udziałem włoskich historyków prawa: profesorów L. Labruny i Aldo Mazzacane oraz profesor Masi Doria na temat *Tradizione romanistica e tendenze all'unificazione del diritto privato nell'esperienza giuridica moderna e contemporanea*. Brali w niej udział prawie wszyscy uczestnicy konferencji.

Obrady podsumował profesor A. Mazzacane występując z referatem pt. *Tradizione romanistica e prospettiva di unificazione del diritto europeo*, w którym ukazano tendencje badawcze studiów prawnohistorycznych.

FRANCISZEK LONGCHAMPS DE BÉRIER (Warszawa)

KONFERENCJA NAUKOWA W LUBLINIE: KARA ŚMIERCI W STAROŻYTNYM PAŃSTWIE RZYMSKIM

Dnia 18 listopada 1994 r. odbyła się w Lublinie druga już konferencja naukowa poświęcona problematyce rzymskiego prawa karnego. Organizatorami obu konferencji były: Zakład Historii Starożytnej i Zakład Prawa Rzymskiego UMCS w Lublinie. Pierwszą konferencję zorganizowano w maju 1993 r. pod hasłem: *Prawo karne w starożytnym Rzymie*. Tym razem tematem przewodnim była kara śmierci w starożytnym Rzymie. Obrady odbyły się w sali Rady Wydziału Prawa i Administracji UMCS. W konferencji udział wzięli pracownicy naukowi z Warszawy (UW), Torunia (UMK), Bochum i Lublina (KUL i UMCS). Ogółem na program konferencji złożyło się

15 referatów. Wygłoszono je w dwóch turach. W turze przedpołudniowej znalazły się referaty, które wprowadziły uczestników i zgromadzonych gości w problematykę kary śmierci w starożytności. Natomiast tematy referatów drugiej tury oscylowały wokół konkretnych rodzajów kary śmierci stosowanych za konkretne przestępstwa.

Obrady otworzył dyrektor Instytutu Historii UMCS prof. Tadeusz Radzik, który w swoim przemówieniu wspomniął zmarłego w lipcu 1994 r. prof. Tadeusza Łoposzko, współorganizatora dwóch kolejnych konferencji.

Jako pierwszy swój referat przedstawił prof. Władysław Bojarski (UMK). Tematem jego wystąpienia była kara śmierci w prawach państw antycznych, takich jak: sumeryjskie, babilońskie, egipskie, greckie i żydowskie. Z kolei dr Ryszard Pankiewicz (Bochum) mówił o sakralnych, odnawiająco-oczyszczających funkcjach kary śmierci w społeczeństwie wczesnorzymskim.

Kara śmierci stanowiła istotny temat zainteresowań starożytnych pisarzy. Ich poglądy zostały przedstawione w kolejnych referatach. Prof. Marek Kuryłowicz (UMCS) w swoim referacie przekazał rozważania Lucjusza Anneusza Seneki na temat celowości kary, zwracając przy tym uwagę na powszechność i codzienność tej kary w państwie rzymskim. Stanowisko Cycerona na temat kary śmierci zostało przedstawione w dwóch referatach. Mgr Marzena Dyjakowska (KUL) dokonała wyboru poglądów Cycerona na ten temat, zaś dr Henryk Kowalski (UMCS) w oparciu o mowę Cycerona przedstawił prawne i filozoficzne aspekty kary śmierci w procesie Katylinarczyków.

Kara śmierci w ustawodawstwie cesarskim stosowana była za niektóre przestępstwa religijne i tej tematyce poświęcone były trzy referaty. Ks. dr Antoni Dębiński (KUL) mówił o karze śmierci jako sankcji za przestępstwa: herezji, apostazji i niektórych zachowań Żydów i pogan. Natomiast dr Wiesław Mossakowski (UMK) przedstawił ją jako sankcję za naruszenie azylu Kościoła. Kara śmierci była również stosowana wobec manichejczyków, o czym mówiła mgr Ewa Gajda (UMK).

Prof. Witold Wołodkiewicz (UW) ukazał w swoim referacie obraz kary śmierci w Rzymie w świetle poglądów encyklopedystów francuskich na przykładzie *Encyklopedii* Diderota.

W turze popołudniowej wygłoszono pięć referatów poświęconych wykonaniu kary głównej w starożytnym Rzymie. Wprowadzeniem do tej problematyki był referat dr Elżbiety Żak (UMCS) o sposobach wykonania kary śmierci, takich jak: kara worka (*poena cullei*), powieszenie na widłach (*furca*), ukrzyżowanie (*crux*), spalenie żywcem (*vivi crematio*) oraz wydanie dzikim zwierzętom (*damnatio ad bestias*). Następnie mówiono o karze głównej za określone przestępstwa. Dr Andrzej Sokala (UMK) wygłosił referat o karaniu śmierci za stręczycielstwo (jako *poena lenocinii*). Dr Krzysztof Amielińczyk (UMCS) przedstawił karę śmierci za zabójstwo (*poena legis Corneliae*). O stosowaniu kary śmierci w armii rzymskiej w okresie wojen punickich mówił mgr Stanisław Ducin (UMCS). Jedną z form kary śmierci — kara wydania dzikim zwierzętom na pożarcie (*damnatio ad bestias*) została ukazana jako element *venationes* (widowisk) w referacie dr. Dariusza Słapka (UMCS).

Obrady zakończyła ożywiona dyskusja, w której uczestnicy poruszyli kwestie występujące w wygłoszonych referatach, jak też nawiązali do tych aspektów kary śmierci, które są ważkimi argumentami w sporach o celowość tej najsurowszej z kar.

ELŻBIETA ŻAK (Lublin)

CZTERDZIESTOLECIE PRACY NAUKOWEJ PROFESORA STANISŁAWA GRODZISKIEGO

15 marca 1994 r. odbyła się w Sali Senatu Uniwersytetu Warszawskiego uroczystość związana z czterdziestolecie pracy twórczej profesora Stanisława Grodziskiego. Miała ona charakter posiedzenia naukowego, zorganizowanego przez dyrektora Instytutu Historii Prawa Polskiego

prof. dr. hab. Witolda Wołodkiewicza i redaktora „Czasopisma Prawno-Historycznego” prof. dr. hab. Henryka Olszewskiego. W tym bowiem czasopiśmie prof. Stanisław Grodziski w 1953 roku wydrukował swój pierwszy tekst naukowy, pt. *Poglądy Stanisława Konarskiego na rozwój prawa w świetle jego Wstępu do Volumina Legum*. Z tym czasopismem jest nieprzerwanie związany jako autor wielu artykułów i recenzji oraz jako członek Komitetu Redakcyjnego.

Uroczystość stała się okazją do spotkania licznych przedstawicieli środowiska historycznoprawnego ze wszystkich ośrodków uniwersyteckich w Polsce.

Po otwarciu posiedzenia przez prof. Witolda Wołodkiewicza prof. Stanisław Grodziski wygłosił referat pod tytułem *O zadaniach i obowiązkach historii prawa polskiego wczoraj i dziś*. Następnie prof. Henryk Olszewski wręczył jubilatowi 45. tom „Czasopisma Prawno-Historycznego”, dedykowany mu w czterdziestolecie pracy twórczej.

Uczestnicy spotkania zostali następnie zaproszeni na lampkę wina, w której uczestniczyli również Rektor Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr hab. Włodzimierz Siwiński oraz Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr hab. Aleksander Koj.

Ta, zaniem uczestników, szczególnie udana uroczystość pozwala przypomnieć naukową drogę profesora Stanisława Grodziskiego, związanego z nauką polską od 1950 roku. Wszystkie lata swej pracy złączył on z Uniwersytetem Jagiellońskim, gdzie doktoryzował się w 1959 r. i gdzie uzyskał habilitację w 1963 r. Był dziekanem Wydziału Prawa w latach 1978–1981 oraz prorektorem UJ dla spraw studenckich w latach 1987–1990. Będąc profesorem nadzwyczajnym od 1972 i zwyczajnym od 1979 r., wszystkie lata poświęca historii prawa, zajmując się głównie ustrojem społecznym i politycznym Galicji, parlamentaryzmem polskim od XV do XVII wieku, źródłami prawa w Polsce XIV–XVI wieku i historią kultury prawniczej. Niepoślednie miejsce w jego pracy naukowej zajmuje edytorstwo źródeł historyczno-prawnych, na którym to polu jest kontynuatorem szkoły Stanisława Kutrzeby i Adama Vetulaniego. Przez cały ten czas profesor Grodziski zajmuje się popularyzacją nauki, zwłaszcza historii ustroju Polski. Jak dotąd praca jego zaowocowała ponad dwustu publikacjami o szerokim zasięgu tematycznym. Wśród nich trzeba wymienić monografie: *Ludzie luźni — studium z historii państwa i prawa polskiego* (1961), *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772–1848* (1971), *W królestwie Galicji i Lodomerii* (1976), *Franciszek Józef I* (1978), *Projekt konstytucji dla Galicji z 1790 r. (Charta Leopoldina)* (1981), *Sejm Krajowy Galicyjski 1861–1914*, t. 1 i 2 (1993), liczne prace źródłowe, np.: *Księgi sądowe wiejskie klucza jazowskiego 1663–1808* (1967), *Akta w sprawach chłopskich hrabstwa tarnowskiego z połowy XVIII w.* (1970) i *Chronografia albo Dziejopis Żywiecki* oraz prace popularne: *W obronie czci niewieściej* (1981), *Feliksa Boronia pielgrzymka do historii* (1984), *Polska zniewolona 1795–1806* (wspólnie z E. Kozłowskim). Profesor jest współautorem podręczników i monografii, m.in. *Historia państwa i prawa Polski*, t. III, (1981), *Bochnia — dzieje miasta i regionu* (1980), a także redagował i opracował wiele prac innych autorów, np. Konstantego Grzybowskiego, *Historia państwa i prawa Polski*, t. IV (1982) czy Stanisława Kutrzeby, *Polska Odrodzona 1914–1939* (1988).

Prof. Stanisław Grodziski bierze udział w pracach komitetów redakcyjnych czasopism naukowych: „Studia Historyczne”, „Archivum Iuridicum Cracoviense”, „Krakowskie Studia Prawnicze”, „Polski Słownik Biograficzny”, „Wierchy” oraz jest członkiem towarzystw: Société d’Histoire du Droit, Europäische Akademie Ottenhausen, Pen Club i Polskie Towarzystwo Historyczne. W 1994 r. został wiceprezesem Polskiej Akademii Umiejętności.

Jest wielokrotnie odznaczony i nagrodzony za swe osiągnięcia naukowe, czego ukoronowanie stanowi austriacka nagroda państwowa o nazwie *Anton Gindely — Staatspreis für Geschichte der Donaumonarchie und Mitteleuropa*, przyznana mu w 1993 r. za prace naukowe poświęcone historii Galicji na tle dziejów monarchii habsburskiej, publikowane w języku polskim i niemieckim.

KOŚCIUSZKO ALS GEGENSTAND DER HISTORISCHEN FORSCHUNG. EINE WISSENSCHAFTLICHE TAGUNG IN SOLOTHURN UND AUF DEM SCHLOß WALDECK

Am 24. März 1794 leistete Tadeusz Kościuszko auf dem Marktplatz in Krakau den Eid auf die Insurrektionsakte. Dies war der Anlass für einen Kreis von über dreissig Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftlern sowie eine Anzahl Gäste, sich zwei hundert Jahre später, vom 23. bis 25. März 1994 in Solothurn und auf Schloss Waldegg zu treffen, um des Aufstandes und damit zusammenhängender Fragen zu gedenken. Beide Orte sind mit der Geschichte Polens verbunden: Der Besitzer des Schlosses, Johann Viktor II von Besenval, heiratete 1716 Gräfin Katharina Bielińska, verwitwete Potocka, die Tochter eines mit König Stanislaus I. verwandten Krongrossmarschalls, und war auch französischer Gesandter in Polen, in Solothurn starb 1817 Kościuszko. Ein Museum, betreut von der rührigen Kościuszko-Gesellschaft, erinnert noch heute an den berühmten polnischen Emigranten. So konnte auch das Umfeld auf den Anlass der Tagung einstimmen.

Ausgegangen war die Initiative zu dieser Veranstaltung vom polnischen Botschafter in der Schweiz, Herrn Marek Łatyński, und dem Kulturattaché, Herrn Dr Jan Zieliński (der dann selbst auch mit einem Vortrag auftrat). Sie hatten damit Überlegungen von polnischen Historikern aufgegriffen, namentlich von Prof. Dr Jerzy Skowronek (Warschau), dem jetzigen Generaldirektor der Staatsarchive, und sie 1992 an den Rektor der Universität Basel weitergeleitet. Dort wurden sie zustimmend entgegengenommen, und der Fachvertreter für Osteuropäische Geschichte, Prof. Dr Heiko Haumann, erklärte sich bereit, zusammen mit seinen Mitarbeitern — vor allem Kasia Schott und Thomas Held — die Tagung zu organisieren. Die Resonanz auf seine Einladung war überwältigend: Neben Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftlern aus Polen und der Schweiz übernahmen Kollegen aus den USA, aus Kanada, Grossbritannien und der Bundesrepublik Deutschland Vorträge. Dank grosszügiger Unterstützung der Universität Basel, des Kantons Solothurn und des Schweizerischen Nationalfonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung konnten geeignete Bedingungen für die Konferenz geschaffen werden.

Nach der Begrüssung durch den Landammann des Kantons Solothurn, Herrn Peter Hänggi, durch den polnischen Botschafter und den Vertreter der Botschaft der USA, Herrn Botschaftsrat Peter T. Becskahazy, eröffnete der Tagungsleiter die erste Plenumsitzung. Hier ging es um die Persönlichkeit Kościuskos. Nora Koestler (Tübingen) stellte den „Held zweier Welten“ vor und zeichnete ein facettenreiches Bild des „letzten Ritters und ersten Bürgers Osteuropas“ (Jules Michelet), der Patriot und Weltbürger zugleich war. Barbara Grochulska (Warschau) beschäftigte sich mit der Rolle, die Kościuszko in der Geschichtsschreibung gespielt hat, namentlich bei Jules Michelet und seiner Europa-Idee. Für ihn personifizierte Kościuszko das Gute in seinem Kampf gegen das Böse, das er in Russland erblickte. Mirosław Frančič (Krakau) schliesslich stellte Kościuszko in den Zusammenhang der Aufklärung in Polen. Er verkörperte jene Richtung, die das Land von Innen heraus reformieren und den Nationsbegriff von seiner Bindung an den Adel auf das Volk ausdehnen wollte. In der Diskussion wurde nicht zuletzt darüber diskutiert, wieso Kościuszko zu einem Helden werden konnte. Vielleicht war es nur möglich, weil er nie zur Macht gelangte?

Eingestimmt durch einen abendlichen Dia-Vortrag Jean Konopkas über die Schlacht von Raclawice, richtete am folgenden Tag die Sektion I ihr Augenmerk auf den Aufstand von 1794. Andrzej Chwalba (Krakau) sah als Voraussetzung für die Mobilisierung der Bauern das neue politische Denken, das diese — im Unterschied zu früher — in die Nation einbezog. Tadeusz Rawski (Warschau) ging auf die militärische Strategie und Taktik ein, die auf der Höhe der Epoche gewesen seien und aus den früheren Erfahrungen gelernt hätten, aber auch einige Besonderheiten aufwiesen. Er betonte ebenfalls die Bedeutung der politischen Idee für die militärische Konzeption. Andrzej Woltanowski (Warschau) behandelte die überraschend modernen Formen der Propaganda im Aufstand. Bedeutende Aufklärer redigierten die Texte, die sich, teilweise mehrsprachig, an die verschiedensten Bevölkerungsgruppen wandten. Auf diese Weise

wurden nicht nur neue Möglichkeiten genutzt, die Massen zu mobilisieren, sondern auch Grundsteine für die Entstehung des Kościuszko-Kultes und der Volkslegende gelegt. Tomasz Kizwalter (Warschau) berichtete, wie sich das Klientelsystem veränderte und sich dadurch neue Eliten im Aufstand herausbildeten. Der Adel emanzipierte sich von den alten Familien-„Parteien“. Frühformen einer „Intelligenz“ begannen sich zu entwickeln. Insgesamt wurde in dieser Sektion die Modernität des Aufstandes beeindruckend sichtbar.

Die Referenten der Sektion 2 befassten sich mit dem internationalen Zusammenhang des Kościuszko-Aufstands. Jerzy Skowronek (Warschau) hob vor allem den epochalen Einfluß des amerikanischen Unabhängigkeitskampfes sowie der französischen Revolution hervor, der dazu beitrug, das alte Staatensystem aufzubrechen. Während Henryk Kocój (Katowice) die hinter den Kulissen stattfindenden diplomatischen Aktivitäten der Teilungsmächte im Umfeld des Kościuszko-Aufstands nachzeichnete, konzentrierten Jerzy Topolski (Poznań) und Michael G. Müller (Florenz) ihre Ausführungen auf das Problem einer interpretatorischen Einordnung der Teilungen. Sie stellten fest, dass zwar zahlreiche detaillierte Beschreibungen der Ereignisse vorlägen, jedoch ein Mangel an schlüssigen Erklärungsansätzen bestehe. Müller diskutierte nicht nur die Bedeutung des Aufstands für die dritte Teilung Polens, sondern fragte auch nach den potentiellen Handlungsspielräumen für die Aufständischen in den internationalen Staatenbeziehungen. Topolski skizzierte den langen, ideologisch geprägten Widerstreit in der Historiographie um die Rolle innerer und äusserer Faktoren für die Teilungen Polens und plädierte für eine Anwendung integraler Deutungsmodelle.

Die Beiträge in der dritten Sektion untersuchten die sozialen und rechtlichen Reformbemühungen im Umfeld des Aufstandes von 1794 sowie die Rolle verschiedener Bevölkerungsgruppen. John Stanley (Toronto) nahm die beträchtliche Unterstützung Kościuszkos durch die Bauern zum Anlass, um verschiedene Konzepte, Massnahmen und Gegenreaktionen zur Lösung der Bauernfrage darzustellen. Die große patriotische Begeisterung in den Städten erklärte Daniel Stone (Winnipeg) mit den Auswirkungen der sozialen und rechtlichen Reformmaßnahmen des „Großen Sejmu“, die den Stadtbewohnern spürbare Vorteile einbrachten. Daneben, so Stone pointiert, habe auch ein „Gefühl nationaler Identität“ dazu beigetragen, daß die Städte den Aufstand mittrugen. Die beiden Krakauer Historiker Krzysztof Lenczowski und Józef Gierowski widmeten ihre Vorträge der Stellung der jüdischen Minderheit in Polen. Während Lenczowski die erhebliche Beteiligung von Juden bei der Verteidigung des polnischen Staatswesens vom 16. bis zum 18. Jahrhundert hervorhob, verdeutlichte Gierowski die Hoffnungen, welche die Juden in die gesellschaftlichen Reformmaßnahmen setzten. Deshalb gewährten sie dem Aufstand eine breite Unterstützung. Die Erneuerung des Regierungssystems stand im Zentrum des Ertrags von Henryk Olszewski (Poznań). Er stellte fest, dass die Veränderungen in der Verwaltungsstruktur zwar auf die Bedürfnisse der politisch-militärischen Lage zugeschnitten waren, zugleich jedoch auch moderne Elemente erkennen liessen.

Die Beziehungen zwischen Kościuszko, Polen und der Schweiz bildeten den Schwerpunkt der vierten Sektion. Larry Wolffs (Boston) kulturgeographische Untersuchung ging der Frage nach, welche Rolle die Schweiz und Polen bei der Definition des Freiheitsbegriffs in den Schriften der Aufklärung spielten und wie beide Länder in die geographischen Kategorien West- und Osteuropa eingeordnet wurden. Eine weitere Verbindung ergab sich, so der Beitrag von Adam Winiarz (Lublin), aus den persönlichen Kontakten zwischen Kościuszko und Pestalozzi, die ähnliche politische Überzeugungen verflochten. Kościuszko griff die Überlegungen Pestalozzis zur allgemeinen Schulbildung auf, um Vorschläge für eine Reform des polnischen Schulwesens zu unterbreiten, Magdalena Micińska (Warschau) und Peter F. Kopp (Solothurn) spürten den Beziehungen Kościuszkos zu seinem schweizerischen Freundes- und Bekanntenkreis nach, darunter die enge Verbindung zu den Brüdern Zeltner und anderen Gleichgesinnten. Kościuszko pflegte in der Schweiz offenbar keine besonderen Kontakte mit Landsleuten und hatte in seinen letzten Lebensjahren die Hoffnung auf eine Rückkehr nach Polen verloren. Ein Brief des Zaren Alexander I an Kościuszko, in dem jener die Wiederherstellung Polens versprach, sollte bei geeigneter Gelegenheit polnischen Aufständischen helfen. Doch durch Verrat landete er schliesslich nicht bei ihnen, sondern bei Metternich. Der Dia- Vortrag von Janusz Morkowski (Rapperswil) veranschaulichte noch einmal die lange „Kościuszko-Tradition“ in der Schweiz.

Der zweite Teil zum Thema „Innenpolitische Bedingungen und die Modernisierung der Gesellschaft“ (Sektion 5) wurde fortgesetzt mit der Behandlung der Reformbestrebungen in Wirtschaft und Staatsfinanzen und thematisierte die Rolle des Königs als Monarchen und Staatsreformatoren.

Marian Drozdowski (Posen) ging in seinem Beitrag, zeitlich die Herrschaftsperiode von Stanislaus August abdeckend, auf die weitgehenden Finanz- und Wirtschaftsreformen ein. Dabei betonte er die Reformwilligkeit des Königs und die auf dessen Initiative durchgeführten Reformen in Handel und Verkehr. Über das Verhältnis der Polen zur Monarchie und zur Person Stanislaus August Poniatowskis als Monarchen sprach Zbigniew Góralski (Lublin). Góralski legte Erklärungsmodelle dar, die aufzeigten, dass die Aufständischen kein Interesse an der Beseitigung der Monarchie oder des Monarchen besaßen. Maria Rhode (Wuppertal) wies darauf hin, wie wenig gerechtfertigt das übliche negative Bild ist, das Stanislaus August anhaftet. Er strebte eine „Aufklärung der Köpfe“ an und versuchte, durch kleine Schritte und Kompromisse das Reformwerk zu retten.

In der Sektion 6 zur Kościuszko-Tradition behandelte Halina Florkowska-Frañčič (Krakau) die Entwicklung der Kościuszko-Feierlichkeiten in der Schweiz im Zeitraum 1817 bis 1917. Diese Feierlichkeiten konzentrierten sich auf die Kreise der polnischen Emigration in Solothurn und Rapperswil und dienten immer wieder dazu, auf die „Polnische Frage“ aufmerksam zu machen. Kościuszkos Präsenz in der schweizerischen Dichtung des 19. Jahrhunderts untersuchte Jan Zieliński (Bern). Dabei machte Zieliński zwei Zeitabschnitte aus, in denen Kościuszko Gegenstand literarischer Betrachtungen wurde: während seines Aufenthaltes in der Schweiz von 1815 bis 1817 und in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, nach dem Januaraufstand von 1863. Im Gegensatz zur Schweizer Dichtung des 19. Jahrhunderts taucht die Gestalt Kościuszkos in der französischen Literatur derselben Epoche weit häufiger auf, wie François Rosset (Fribourg) in seinem Referat darlegte. Rosset analysierte darin das Moment der Transfiguration der historischen Person Kościuszkos in eine symbolische Figur. Jerzy Malinowski (Warschau) zeigte an Bildbeispielen die Ikonographie des Kościuszko-Aufstandes auf: Historienbilder mit dokumentarischem Wert, Portraits Kościuszkos sowie allegorische Darstellungen und Szenen aus seinem späteren Leben trugen zum Beginn eines Kościuszko-Kultes bei.

Das abschliessende Plenum griff „die Bedeutung des Aufstandes für die polnische Gesellschaft“ auf. Jerzy Axer untersuchte den Einfluss der ciceronischen Ideen auf das polnische republikanische Denken des späten 18. Jahrhunderts. Kościuszko, Vertreter der neuen Welt, verkörperte gegenüber General Pułaski, der die Tradition repräsentierte, einen „aufgeklärten Republikanismus“. Hubert Zawadzki (Abingdon) zeichnete die Hauptströmungen des polnischen politischen Denkens in der Periode 1795 bis 1815 nach. Dieses entwickelte sich in den verschiedenen politischen Lagern. Dabei entstanden unterschiedliche aussenpolitische Orientierungen, aber auch stark voneinander abweichende Konzeptionen für die innere Struktur des zukünftigen neuen Staates, die den politischen Bewegungen eine erhebliche Kraft verliehen. Der Aufstand zog demnach tiefgreifende Wandlungen der polnischen Gesellschaft nach sich. Ähnlich urteilte Ryszard Kołodziejczyk (Warschau), der den Einfluss der Aufstände auf die Modernisierung der polnischen Gesellschaft darlegte. Er spannte zum Abschluss der Tagung den Bogen bis zur Gegenwart. Der Unabhängigkeitskampf beschleunigte die Veränderung von sozialen, politischen und wirtschaftlichen Strukturen und führte zur Entwicklung eines ausgeprägten Nationalbewusstseins.

Die Diskussion machte noch einmal die Vorzüge der Konferenz deutlich: In einer offenen und herzlichen Atmosphäre wurden auf der Grundlage des Forschungsstandes und der teilweise neuen Erkenntnisse in den Vorträgen Perspektiven für die zukünftige Arbeit entworfen. Verbreitet war die Hoffnung, durch die Nutzung der neu zugänglichen russischen Archive zu weiterführenden Erkenntnissen zu kommen. Notwendig sei es insbesondere, noch genauer die Wirkungen der Reformen und des Aufstandes in verschiedenen Schichten und „Milieus“ der Bevölkerung zu untersuchen, die Veränderungen von Einstellungen und Verhaltensweisen, die Entwicklung der politischen Kultur und der Beziehungen zwischen einzelnen Gruppen sowie die Begründung der „Kościuszko-Tradition“.

KONFERENCJA NAUKOWA W TORUNIU: CESARE BECCARIA — REFORMATOR PRAWA KARNEGO I JEGO EPOKA

W dniu 29.03.1994, z inicjatywy prof. dr hab. Stanisława Salmonowicza, zorganizowano sesję naukową z okazji przypadającej w tym roku dwóchsetletniej rocznicy śmierci wybitnego humanitarysty Cesarego Beccarii. Spotkaniu patronował Wydział Prawa i Administracji UMK oraz Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Sesji przewodniczyła prof. dr hab. Krystyna Kamińska.

Program sesji obejmował cztery referaty traktujące o życiu i działalności C. Beccarii. W pierwszym z nich pt. *C. Beccaria na tle literatury humanitarnej XVIII wieku* prof. dr hab. S. Salmonowicz w sposób zwięzły przedstawił biografię słynnego mediolańczyka. Wykształcenie prawnicze, a przede wszystkim ekonomiczne, pozwoliło C. Beccarii dostrzec związki pomiędzy prawem a gospodarką. Stąd też poglądy jego były na wskroś utylitarne. Prawo stać się miało jednym ze sposobów wprowadzenia tych idei w życie. Beccaria z odrazą odnosił się do powszechnie panującego wówczas w Europie procesu inkwizycyjnego, którego zasady były niezgodne z elementarnymi prawami jednostki. Dokonał syntezy myśli Ch. Thomasiusa, K. Monteskiusza, J.J. Rousseau, Woltera i innych, którym bliskie były idee humanitaryzmu oraz rozszerzył je o swoje poglądy. Jego praca została uwieczniona wydaniem w roku 1764 traktatu pt. *O przestępstwach i karach (Dei delitti e delle pene)*, dzięki któremu wszedł na stałe do historii prawa. Dzięki licznym przekładom w wielu krajach europejskich (w Polsce w 1772 r.) dzieło Beccarii rozpowszechniło się m.in. w Niemczech. Tam tłumaczeniem jego zajął się Karol Ferdynand Hommel w roku 1778. Jemu właśnie poświęcił swój referat pt. *Komentarze K. F. Hommela do traktatu Beccarii. Przyczynek do historii literatury prawa karnego wieku Oświecenia* dr Danuta Janicka.

Hommel krytycznie ustosunkował się do postulatów Beccarii. Występował m.in. przeciwko szybkości egzekucji kary oraz dopuszczał karę śmierci, ale pozbawioną okrucieństwa.

Także w Anglii, która hołdowała tradycji prawa rodzimego, odcinając się od wpływów kontynentalnych, pojawił się jednak zwolennik idei użyteczności kary. Zwrócił na ten fakt uwagę prof. dr hab. Janusz Justyński w odczycie pt. *J. Bentham jako kontynuator utylitarnej teorii prawa C. Beccarii*. Podstawowe różnice w poglądach obu myślicieli, według prelegenta, dotyczyły kwestii kary śmierci. Otóż Bentham nie był zdecydowanym jej przeciwnikiem.

O tym, że idee Beccarii są wykładem współczesnych zasad prawa karnego przekonywał w swoim wystąpieniu pt. *Myśl C. Beccarii we współczesnej nauce prawa karnego* prof. dr hab. Andrzej Marek. Zdaniem referenta, Beccaria wskazywał, że należy usuwać przyczyny przestępstwa, a nie jedynie karać jego skutki oraz wystąpił jako pierwszy o zniesienie kary śmierci na rzecz kary pozbawienia wolności. Postulował także złagodzenie sankcji i hierarchii środków represji karnej, zniesienia tortur oraz likwidację kar hańbiących.

W drugiej części sesji odbyła się dyskusja, w trakcie której podważono abolicjonistyczny charakter poglądów Włocha. Zwrócono uwagę, że Beccaria przewidywał karę śmierci w wypadku zbrodni zdrady stanu. Reasumując prof. dr hab. A. Marek stwierdził, że fundamentem pozostaje zasada *nullum crimen, nulla poena sine lege*, a wolność jest podstawowym prawem niezależnym od woli ustawodawcy.

MONIKA RZEWUSKA (Toruń)

KONFERENCJA NAUKOWA WE WROCŁAWIU: USTRÓJ POLITYCZNY POLSKI I NIEMIEC (1918–1945)

W dniach 28 IV–1 V 1994 r. Zakład Doktryn Politycznych i Prawnych Uniwersytetu Wrocławskiego wraz ze studencką Sekcją Historii Doktryn Politycznych i Prawnych zorganizował pod patronatem Rektora UWr. — prof. W. Wrzesińskiego konferencję naukową w Karpaczu: *Polska*

i Niemcy na drodze od demokracji do dyktatury 1918–1945. W symposium tym wzięło udział w sumie 32 naukowców i studentów UW. (z Wydziału Prawa i Administracji, Wydziału Historyczno-Pedagogicznego i Wydziału Nauk Społecznych) oraz Uniwersytetu w Bonn (prawnicy, historycy, politologowie). Warto podkreślić, że konferencja na temat dziejów politycznych Polski i Niemiec w I połowie XX w. była szóstym symposium w Karpaczu powstałym w 1983 r. Sekcji Historii Doktryn Politycznych i Prawnych we Wrocławiu, a dwudziestym trzecim z kolei spotkaniem naukowym zorganizowanym przez młodych miłośników myśli politycznej i prawnej działających w studenckim kole naukowym UW. Wcześniejsze osiągnięcia Sekcji miałem już okazję przedstawić na łamach „CPH” (t. XXXIX, 1987), zwracając uwagę na wyraźną krystalizację naukowych zainteresowań jej członków.

Od wielu lat koncentrują się one — zgodnie z profilem badań naukowych prowadzonych w kierowanym przez prof. K. Joncę Zakładzie Doktryn Politycznych i Prawnych UW. — na problematyce niemieckiej myśli politycznej i prawnej od schyłku XIX w. do około połowy XX w., zwłaszcza zaś na ideologii pravicowonacjonalistycznej i antydemokratycznej, choć nie ograniczając się wyłącznie do tych zagadnień. O skali zainteresowań wrocławskich studentów prawa mogą świadczyć tematy poszczególnych spotkań naukowych odbytych w ciągu ostatnich lat. Prócz konferencji dotyczących teorii i praktyki hitlerowskiego ludobójstwa, kwestii żydowskiej w Europie (1897–1945) i jej tzw. ostatecznego rozwiązania czy antyhitlerowskiego ruchu oporu, Sekcja Historii Doktryn Politycznych i Prawnych zajmowała się jeszcze takimi problemami badawczymi, jak rola religii w kształtowaniu głównych nurtów myśli politycznej i prawnej, nacjonalizm europejski w XIX i XX w., stosunki Polski z jej sąsiadami w okresie międzywojennym, współczesny anarchizm, tendencje rozwoju nauki społecznej Kościoła katolickiego od schyłku XIX w., doktryna prawna w II RP.

W zasadniczym nurcie naukowych zainteresowań Zakładu Doktryn Politycznych i Prawnych UW. i działającej pod jego naukową opieką Sekcji Historii Doktryn Politycznych i Prawnych mieściła się tematyka konferencji zorganizowanej w Karpaczu na przełomie kwietnia i maja 1994 r. Jej celem było wzajemne zaprezentowanie przez polskich i niemieckich uczestników wyników badań prowadzonych, nie tylko we Wrocławiu i Bonn, nad historią Polski i Niemiec oraz stosunków między tymi państwami i narodami w latach 1918–1945. Za główne zadanie postawili sobie oni ukazanie zarówno podobieństw, jak i różnic w kształtowaniu się ustroju politycznego w Polsce i Niemczech oraz rozwoju koncepcji ustrojowoprawnych w tych dwóch państwach, świadczących o ewolucji systemu rządów od demokracji parlamentarnej do dyktatury i rozmaitych przejawów totalitaryzmu. Podstawę do ożywionej dyskusji naukowej na ten ważny i kontrowersyjny temat stanowiło wygłoszonych w sumie 16 referatów i komunikatów, które można podzielić na dwie grupy. Pierwsza z nich dotyczyła ogólnych zagadnień polityczno-ustrojowych, druga zaś bardziej szczegółowych kwestii badawczych.

Do pierwszej grupy należy zaliczyć referaty prof. K. Joncy o kształtowaniu się ustroju politycznego Polski w latach 1918–1939, prof. R. Schiffersa o systemie politycznym Republiki Weimarskiej, prof. E. Portnera o dziejach federalizmu w Niemczech i dr. L. Scholtyska o wpływie skutków I wojny światowej na rozwój tendencji autorytarnych i totalitarnych w Europie po 1918 r. Odnośnie do tematyki drugiego zestawu referatów i komunikatów, to składały się na nią następujące zagadnienia, które można podzielić — podobnie jak pierwszą grupę — również na dwie podgrupy: dotyczące spraw polskich i spraw niemieckich w latach 1918–1945. W tej pierwszej znalazły się wystąpienia naukowców i studentów omawiające konsekwencje ustrojowo-prawne zamachu majowego (J. Chmielewski i W. Jakimo), funkcjonowanie demokracji parlamentarnej w polskiej myśli politycznej 1918–1926 (dr K. Kawalec), poglądy R. Dmowskiego na Niemcy (mgr M. Marszał), narastanie tendencji totalitarnych w obozie sanacyjnym na Górnym Śląsku (mgr J. Piotrowski), echa zbrodni katyńskiej w prasie polskojęzycznej w Generalnej Guberni (mgr T. Głowiński), stosunek Kościoła katolickiego w Polsce do narodowego socjalizmu 1933–1939 (dr J. Macała) oraz stosunek *Reichswehry* do Polski (F. Böhle). Do spraw niemieckich odnosiły się natomiast referaty S. zu Löwensteina (*Powstanie narodowego socjalizmu w Republice Weimarskiej*), prof. M. Maciejewskiego (*Żydzi w doktrynie A. Hitlera*) i mgr. M. Sadowskiego (*Nazistowska polityka kościelna na wschodnich obszarach włączonych do Rzeszy 1939–1945*). Poza przyjętym

podziałem należałoby umieścić wystąpienie J. Sondermanna o polsko-niemieckich konfliktach granicznych w świetle paryskich rokowań pokojowych w latach 1918–1921.

Niemal wszystkie przedstawione referaty i komunikaty odznaczały się wysokim poziomem merytorycznym, o czym m.in. świadczyła ożywiona dyskusja nad nimi, niejednokrotnie wykraczająca poza omówione w tych wystąpieniach zagadnienia. Obrady w Karpaczu ujawniły zarówno podobieństwa, jak i różnice stanowisk badawczych reprezentowanych przez polskich i niemieckich uczestników konferencji. Mimo pewnych odmienności w ocenach poszczególnych kwestii, zwłaszcza zaś opinii o istocie polityczno-ustrojowych przeobrażeń w Polsce po zamachu majowym, sympozjum spełniło zadanie postawione przez jego organizatorów. Należy jednak zaznaczyć, że przedstawione na nim referaty i komunikaty nie wyczerpały całej problematyki składającej się na tematykę konferencji (zabrakło m.in. wystąpień o ustroju politycznym Trzeciej Rzeszy czy o hitlerowskiej polityce eksterminacji podbitych narodów). Uczestniczący w ostatnim dniu obrad rektor UW r. wyraził nadzieję, że sympozjum w Karpaczu będzie stanowić początek stałej współpracy naukowej między uniwersytetami we Wrocławiu i Bonn. Na wiosnę 1995 r. naukowcy i studenci z Bonn planują zorganizowanie u siebie konferencji z udziałem przedstawicieli wrocławskiego środowiska akademickiego w celu kontynuacji naukowych kontaktów nawiązanych w Karpaczu.

MAREK MACIEJEWSKI (Wrocław)

SPOTKANIE HISTORYKÓW PRAWA W RENNES: HISTORIA ADMINISTRACJI I PRAWO ADMINISTRACYJNE WCZORAJ I DZIŚ

W dniach 26–29 maja 1994 r. odbyły się w stolicy Bretanii — Rennes *Journées Internationales d'Histoire du Droit* organizowane przez Association Internationale du Droit i Wydział Prawa Uniwersytetu Rennes I. Uroczystego otwarcia obrad dokonali prezydent Uniwersytetu, profesor Jacques Lenfant oraz dziekan Wydziału Prawa, profesor Georges Fournier. Nawet jeśli wybór miejsca obrad był przypadkowy, to jednak warto przypomnieć, że prawo administracyjne i historia administracji jest silnym punktem Wydziału Prawa Uniwersytetu Rennes I, a jeden z głównych animatorów dni, profesor François Burdeau jest wybitnym specjalistą, autorem podręcznika *Histoire de l'administration française du 18e au 20e siècle*.

Obrady zgromadziły około stu uczestników, nie tylko z Francji i Europy, reprezentowane było np. także Chile. Tematem obrad była szeroko rozumiana historia administracji: od administracji ogólnej po administrację lokalną i samorząd. Dużo uwagi poświęcono też administracji kościelnej a także niektórym instytucjom, np. pojęciu „miejsca zamieszkania” na przestrzeni wieków. Również rozpiętość chronologiczna była ogromna — od Egiptu faraonów, przez administrację Cesarstwa Rzymskiego, po problemy XIX i XX w.

W programie dni znalazły się 32 referaty, prezentowane w dwóch sekcjach. Jedna dotyczyła problemów administracji w czasach antycznych i feudalnych, druga — w XIX i XX wieku. Tytułem przykładów z pierwszej sekcji warto wymienić referat Allana Schafiha, profesora uniwersytetu w Tübingen pt. *Self government à l'échelon communal en Egypte pharaonique* czy Louisa Caillet, profesora Uniwersytetu Paris XII *Divisions territoriales de la France d'Ancien régime: diversité et uniformité*.

Zainteresowaniem wszystkich cieszył się jednak referat wygłoszony przez nestora francuskich historyków prawa, Jacquesa Gaudemeta, poświęcony problemom sporów o właściwość sądową pt. *Règlement pour l'administration de la justice d'Eglise dans la province de Reims au XIIIè siècle*.

Gdyby szukać jakiegoś wspólnego mianownika dla referatów w drugiej sekcji, to niewątpliwie byłby to problem proporcji między administracją lokalną a centralną i kształtowanie się współczesnych metod administrowania. Dominowały niewątpliwie tematy francuskie, ale też administracja

francuska nie na próżno uchodzi za klasyczną. Bardzo interesujące były tutaj referaty Benoît Gauthiera z Uniwersytetu w Orléans na temat *Les ministres sous la Révolution (1789–1794)* oraz Christiane Plessix-Buisset, profesora z Rennes I, pod tytułem *Les résistances locales à la décentralisation: les résultats de l'enquête menée en Ile-et-Vilaine par la commission de décentralisation de 1895*.

Bardzo ciekawym akcentem dni historyków był też wykład profesor Marie-Yvonne Crepin z Uniwersytetu Rennes I *Le palais du Parlement de Bretagne: histoire et administration*. Wnętrze wspaniałego gmachu parlamentu z czasów Ludwika XIII spłonęło doszczętnie w wyniku nieszczęśliwego spłotu okoliczności wiosną 1994 roku. Na szczęście ocalone zostały obrazy i specjalne *panneaux* w sali rozpraw. Uczestnicy dni nie tylko wysłuchali pięknego i żywego wykładu, ale też mieli możliwość obejrzenia go od wewnątrz. Dla tych, którzy przedtem mogli — jak niżej podpisana — oglądać go w całej okazałości przed pożarem, był to widok rozpaczliwy: chodziliśmy po resztkach książek z biblioteki służącej przed wiekami adwokatom, oglądaliśmy spalone wspaniałe dębowe portale. W tej chwili w całej Bretanii organizuje się zbiórki pieniędzy na odbudowę parlamentu. Potrwa ona prawdopodobnie kilkanaście lat.

Dla uczestników zjazdu zorganizowano ponadto piękne wycieczki do Saint Malo i do fortu Latte, dziś w prywatnych rękach i pięknie odrestaurowanego. Bretania dba o swoje zabytki i pielęgnuje tradycje własnej przeszłości, toteż uczestnicy dni skorzystali i pod tym względem bardzo wiele, mogąc naocznie przekonać się o specyfice tego regionu Francji.

MARIA ZMIERCZAK (Poznań)

KONFERENCJA ZESPOŁU HISTORII PARLAMENTARYZMU DO 1914 R.: PROBLEMY BADAWCZE SEJMIKÓW KORONY I WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEW- SKIEGO

W dniu 22 listopada 1994 r. w Warszawie odbyła się konferencja Zespołu Historii Polskiego Parlamentaryzmu (do 1914 r.), działającego w ramach „grantu” finansowanego przez Komitet Badań Naukowych. Na zaproszenie kierującego Zespołem prof. dr. Juliusza Bardacha wzięło w niej udział około 40 osób: członkowie Zespołu i zaproszeni goście. Wygłoszone zostały trzy referaty: prof. dr. Stanisława Russockiego *Problematyka badawcza lokalnych zgromadzeń stanowych Europy środkowo-wschodniej (XV–XVIII w.)*, prof. dr. Adama Lityńskiego *Sejmiki w dawnej Rzeczypospolitej — problemy badawcze* i dr. Andrzeja Zakrzewskiego *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego — problemy i postulaty badawcze*.

Prof. St. Russocki stwierdził, że zgromadzenia stanowe formowały się w wyniku nakładania się na siebie dwu podstawowych procesów: prób reorganizacji i umacniania lokalnych organów władzy państwowej w ciągu XIV w. oraz formowania się i integracji wokół lokalnych sądów stanu szlacheckiego a także obejmowania przez naród polityczny Czech również mieszczaństwa. Miejsce badań zgromadzeń w systemie politycznym trzech monarchii rozpatrywane było dla omawianego okresu w dwu płaszczyznach: związków z centralnymi zgromadzeniami stanowymi typu parlament oraz ich funkcji jako samorządu lokalnego. Różnie wykształcała się w Polsce, w Czechach i na Węgrzech zasada reprezentacji. Zjazdy lokalne najlepiej rozwinęły się w Polsce, funkcjonując w XV w. i XVI w. alternatywnie z sejmami walnymi. Również na Węgrzech sejmiki komitackie wcześniej wzmocniły swe znaczenie, zdobywając prawo wyboru zastępcy żupana. Stwierdzić też należy, że w Czechach od 1410 r. wyraźna była walka zgromadzeń z władzą królewską, zakończona zakazem odbywania zjazdów krajowych. W Polsce w ciągu pierwszych 70. lat obserwujemy współpracę monarchii ze szlachecką *communitas*, na Węgrzech zaś mieliśmy do czynienia z największą równowagą sił politycznych. Jako pilny postulat badawczy jawi się, zdaniem Autora, rozszerzenie badań porównawczych na Śląsk i Brandenburgię.

Prof. Adam Lityński w pierwszej części swego referatu omówił literaturę dotyczącą sejmików, wskazując główne nurty zainteresowań historyków, poczynając od pierwszego dzieła Adolfa Pawińskiego. Wydaje się, że przed przystąpieniem do pracy nad syntezą dziejów sejmików powinna zostać jeszcze przygotowana monografia sejmiku wielkopolskiego i ziemskiego mazowieckiego, a także należałoby uzupełnić badania nad sejmikami okresu stanisławowskiego. W badaniach nad sejmikami wyróżniano do tej pory trzy podstawowe płaszczyzny, formę organizacyjną, sposób funkcjonowania i zakres rzeczowy działania, choć sposób akcentowania był wyraźnie różny. Wszystkie te elementy stanowią niejako wewnętrzne czynniki, tkwiące w samym sejmiku. Opracowując sejmik warto byłoby zwrócić większą uwagę na stosunek innych instytucji do sejmiku: relację z sejmem, królem, ministrami, jak też instytucjami wymiaru sprawiedliwości. Warto też zatrzymać się nad stosunkami sejmiku z lokalnymi organami administracji państwowej. Sformułował też Autor postulaty badawcze dotyczące badań nad stosunkiem sejmików do wymiaru sprawiedliwości i prawa sądowego, a także sytuacji odwrotnej: przepisów prawa sądowego w przedmiocie sejmików. Celowe wydaje się także rozszerzenie zakresu badań na sferę kultury politycznej sejmiku i kultury politycznej, w jakiej tkwił sejmik, ponieważ sejmik był nie tylko instytucją, ale też pewną ideą polityczną, częścią ustrojowego mitu i ustrojowej utopii.

Dr Andrzej Zakrzewski po omówieniu literatury przedmiotu, ze szczególnym uwzględnieniem nowych prac (J. Seredyki i L. Zaborowskiego) zwrócił uwagę na możliwość korzystania z rosyjskich archiwalnych zespołów, tak długo niedostępnych dla historyków. Kwerenda taka może mieć kardynalne znaczenie w badaniach nad sejmikami litewskimi, mentalnością i kulturą prawną. Wśród szczegółowych pytań ważne są te o ograniczenia swobody decyzji władcy przy mianowaniu jednego z sejmikowych elektów na urząd, o udział nieposesjonatów w sejmikach wbrew przywilejowi z 1565 r. i konstytucji 1764 r., o sankcje za nieprzestrzeganie instrukcji poselskich, o działalność sejmiku jako miejscowego samorządu. Wszystkie te badania winny być prowadzone we współpracy z historykami z Rosji, Ukrainy, Białorusi i Litwy.

W długiej i interesującej dyskusji, która rozwinęła się nad wygłoszonymi referatami akcentowano problem badań porównawczych, cennych dla nowego spojrzenia na historię sejmów i sejmiku (m.in. prof. prof. Stanisław Płaza, Anna Sucheni-Grabowska, Wacław Uruszczak). Wzajemne relacje i powiązania sejmików koronnych i litewskich, ich oddziaływanie na kulturę polityczną od dawna budzą zainteresowanie badaczy. Problemy te pojawiły się też w toku omawianej dyskusji, choć zwracano uwagę na odmiennność sejmików w obu państwach Rzeczypospolitej i ostrożność w stosowaniu metody porównawczej (prof. prof. Stanisław Płaza, Anna Sucheni-Grabowska, Krystyn Matwijowski).

Dyskusję nad problemami kultury politycznej, mitu i utopii ustrojowej Rzeczypospolitej wywołał referat prof. A. Lityńskiego (prof. prof. A. Sucheni-Grabowska, Juliusz Bardach, Stanisław Grodziski, Henryk Wisner).

W wielu wypowiedziach pojawił się problem modelu monografii sejmiku, zwłaszcza zaś potrzeby łączenia ujęcia modelowego z opisem konkretnej działalności danego sejmiku (prof. Anna Filipczak-Kocur, mgr Witold Filipczak). Prof. Zofia Zielińska zaapelowała do badaczy sejmików o tworzenie bazy dla lepszej informacji źródeł, która w oczywisty sposób ułatwiłaby pracę. Sposób gromadzenia tego typu danych od dawna jest dyskutowany, wielu badaczy chętnie udostępniłoby swoje własne kartoteki. Problemem jest jednak ujednolicenie sposobu zbierania danych i ich jednolita rejestracja. Wydaje się, że kartoteka taka mogłaby powstać w oparciu o istniejącą i bardzo już zaawansowaną rejestrację materiałów dotyczących polskiego parlamentaryzmu szlacheckiego prowadzoną w Bibliotece Narodowej w Warszawie przez p. Marię Wrede. Jej wykorzystanie jest tym łatwiejsze, że prowadzona jest ona w powszechnie dostępnym systemie komputerowym.

W podsumowaniu konferencji prof. Juliusz Bardach stwierdził, że spotkanie to potwierdziło potrzebę kontynuacji badań nad parlamentaryzmem i rozszerzenia analizy dziejów sejmikowych, tak aby w najbliższym czasie można było przystąpić do opracowywania syntezy sejmików.

OBRONY PRAC DOKTORSKICH

Dnia 19 kwietnia 1993 r. odbyła się przed Radą Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego we Wrocławiu publiczna obrona pracy doktorskiej mgr. Piotra Krzysztofa Marszałka pt. *Rada Obrony Państwa z 1920 r. Studium historyczno-prawne*. Promotorem pracy był prof. dr hab. Alfred Konieczny, recenzentami zaś — prof. dr hab. Franciszek Połomski (UWr) i prof. dr Franciszek Ryszak (PAN).

Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego we Wrocławiu, przy jednym głosie wstrzymującym się, postanowiła nadać mgr. Piotrowi Krzysztofowi Marszałkowi stopień naukowy doktora nauk prawnych.

Dnia 19 kwietnia 1993 r. odbyła się przed Radą Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego we Wrocławiu publiczna obrona pracy doktorskiej mgr. Janusza Żołyńskiego pt. *Włączenie polskich ziem wschodnich do ZSRR (1939–1940). Problemy ustrojowe i prawne*. Promotorem pracy był prof. dr hab. Franciszek Połomski, recenzentami zaś — prof. dr hab. Edmund Klein (UWr) i prof. dr Franciszek Ryszak (PAN).

Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego we Wrocławiu jednomyślną uchwałą postanowiła nadać mgr. Januszowi Żołyńskiemu stopień naukowy doktora nauk prawnych.

Dnia 17 maja 1993 r. odbyła się przed Radą Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego we Wrocławiu publiczna obrona pracy doktorskiej mgr. Jarosława Rominkiewicza pt. *Adopcja i dziedziczenie w świetle mów Isajosa*. Promotorem pracy był dr hab. Edward Szymoszek, recenzentami zaś — prof. dr hab. Władysław Bojarski (UMK) i prof. dr Kazimierz Orzechowski (UWr).

Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego we Wrocławiu jednomyślną uchwałą postanowiła nadać mgr. Jarosławowi Rominkiewiczowi stopień naukowy doktora nauk prawnych.

Dnia 25 października 1993 r. odbyła się przed Radą Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego we Wrocławiu publiczna obrona pracy doktorskiej mgr. Tomasza Kruszewskiego pt. *Partia narodowosocjalistyczna na Śląsku 1933–1945 (Organizacja i działalność)*. Promotorem pracy był prof. dr hab. Alfred Konieczny, recenzentami zaś — prof. dr hab. Wiesław Kozub-Ciembroniewicz (UJ) i prof. dr hab. Franciszek Połomski (UWr).

Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego we Wrocławiu jednomyślną uchwałą postanowiła nadać mgr. Tomaszowi Kruszewskiemu stopień naukowy doktora nauk prawnych.

JÓZEF KOREDCZUK (Wrocław)

Dnia 17 listopada 1994 roku odbyła się przed komisją powołaną przez Radę Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej publiczna obrona pracy doktorskiej mgr. Krzysztofa Amielańczyka.

Przedmiotem była rozprawa pod tytułem: *Lex Cornelia de sicariis et beneficiis*.

Promotorem pracy był prof. dr hab. Marek Kuryłowicz (UMCS), recenzentami: prof. dr hab. Witold Wołodkiewicz (UW) i prof. dr hab. Mieczysław Żołnierczuk (UMCS).

Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej jednomyślnie nadała mgr. Krzysztofowi Amielańczykowi stopień naukowy doktora nauk prawnych.

ELŻBIETA ŻAK (Lublin)

